

ILK O‘SMIRINLIK DAVRIDA XULQ-ATVOR MOTIVATSIYASINING O‘ZIGA XOSLIGI

Zulfiqorova Madina Buri qizi

Termiz davlat pedagogika instituti magistri

Annotatsiya: Maqola mazmuni umumiy psixologiya fanining dolzarb muammolaridan biri o‘smirlik davrining xulq-atvor motivatsiyasiga bag‘ishlangan. Maqolada o‘smirlik davrining xulq-atvor motivatsiyasini o‘rganishning nazariy va amaliy masalalaritilgan. Muallif o‘smirlik davrining xulq-atvormotivatsiyasining nazariy masalalarini bayon etgan. Buning uchun o‘smirlikning xulq-atvor motivatsiyasilari masalasini psixologlar tomonidan o‘rganilganligiga e‘tibor qaratgan.

Tayanch iboralar: motivatsiya, xulq-atvor, motiv, rag‘batlantirish, motivatsion soha, shaxsiy yondashuv, o‘zaro munosabatlar.

Аннотация: Содержание статьи посвящено поведенческой мотивации подросткового возраста, одной из актуальнейших проблем общей психологии. В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы изучения поведенческой мотивации подросткового возраста. Автор описывает теоретические вопросы поведенческой мотивации в подростковом возрасте. Для этого он отметил, что вопрос поведенческой мотивации в подростковом возрасте изучается психологами.

Ключевые слова: мотивация, поведение, мотив, мотивация, мотивационное поле, личностный подход, взаимодействие.

Annotation: The content of the article is devoted to the behavioral motivation of adolescence, one of the most pressing problems of general psychology. The article deals with theoretical and practical issues of studying the behavioral motivation of adolescence. The author describes the theoretical issues of behavioral motivation in adolescence. To do this, he noted that the issue of behavioral motivation in adolescence has been studied by psychologists.

Keywords: motivation, behavior, motive, motivation, motivational field, personal approach, interaction.

Motivatsiya psixologiyasi mehnatning asosiy obyekti inson (shifokorlar, o'qituvchilar, menejerlar, rahbarlar va boshqalar) bo'lgan ijtimoiy tipdagi kasblar vakillari uchun alohida ahamiyatga ega. Mohiyatan, inson bilan - shu jumladan, bola, o'smir, yigit bilan ijtimoiy-pedagogik o'zaro munosabatlar uning motivatsiyasining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olmasdan turib, samarali ijtimoiy o'zaro munosabatni amalga oshirish mumkin emas. Obyektiv ravishda mutlaqo bir xil harakatlar, shaxsning harakatlari orqasida butunlay boshqa sabablar bo'lishi mumkin, ya'ni bu harakatlarning rag'batlantirish manbalari, ularning motivatsiyasi butunlay boshqacha bo'lishi mumkin. Zamonaviy o'smir shaxsining motivatsion sohasini shakllantirish muammosi hozirgi ijtimoiy rivojlanish sharoitida psixologiya fanida ayniqsa dolzarb bo'lib qolmoqda. Psixologik-pedagogika fanida shaxsiy yondashuvning o'sishi shaxsning motivatsion sohasiga, kasbiy rivojlanishda uni shakllantirish omillari, sharoitlari va vositalariga chuqur qiziqish uyg'otdi. O'smir shaxsining motivatsion sohasini o'rganish muammosi eng ko'p talab qilinadi, chunki, ko'pgina yo'nalishlarning ahamiyatini qayta baholash, jamiyatdagi o'z o'rnini qayta ko'rib chiqish, hayot natijalari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish shaxs motivlarida yashiringan bo'lib, nafaqat bilimni, balki ularni shakllantirishni boshqarishni ham talab qiladi. Shaxsning motivatsion sohasini o'rganishning o'ziga xosligi shundan iboratki, so'nggi paytlarda psixologlar K.A. Abulxanova-Slavskaya, E.P. Ilyin, V.G. Leontiev, A.K. Markova, V.D. Shadrikov va boshqalar o'rtasida xatti-harakatlar va shaxsiyat faoliyati motivatsiyasiga qiziqish ortib borayotganiga qaramay, hozirgi kunga qadar ushbu hodisaning psixologik tabiati masalasi munozarali masalalardan biri bo'lib qolmoqda va chuqur nazariy va uslubiy o'rganishni talab qiladi. Shaxsning ehtiyoj motivatsion sohasi qadimgi yunon falsafasi davridan boshlab, zamonaviylik bilan yakunlangan faylasuflarning diqqat-e'tiborida bo'lgan va shunday bo'lib qoladi Aristotel, I. Kant, N. A. Berdyaev, R. Dekart, M. Monten, Platon. , G. Rikerizlanishlarida empirik psixologiya va motivatsiya xususida fikrlar bayon etilgan. K. Buhler, E. Thorndike, E. Spranger, Z. Freyd, K. Levin tadqiqotlarida, shuningdek, rus psixologiyasi tarixi - P.K. Anoxin, P.P. Blonsky, L.I. Bojovich, L.S. Vygotskiy, KN Kornilov, PF Kapterev, VV Merlin, II Pirogov, IA Sikorsky, AA Ukhtomskiy jodlarida o'smir psixologik motivatsiyasiga e'tibor berilgan. Xorijiy psixologiyavakillari - A. Maslow, G. Allport, K. Rogers izlanishlarida va mahalliy psixologiyada "shaxsning motivatsion sohasi" toifasi ko'pchilikda shaxs kontekstida ko'rib chiqiladi. Motivatsiya va shaxsning motivatsion sohasini nazariy tahlil qilish va o'rganish tushunchalar va metodologik asoslardan foydalanishni talab qildi. Muammoning nazariy tahlili shaxsning motivatsion sohasi umuman shaxsiy rivojlanish jarayonini belgilaydigan tarkibiy va yaxlit shakllanish ekanligi haqidagi tadqiqot gipotezasini ishakllantirishga imkon berdi.

Motivatsiya tushunchasi. Psixologiya uchun boshqa fanlar - falsafa, fiziologiya, kibernetikaga qaraganda ko‘proq tabiiy til tushunchalarini izohlash zarurati mavjud. Ehtimol, bu motiv, motivatsiya tushunchasida eng aniq namoyon bo‘ladi. "Umumiy psixologiya" lug‘atida motivatsiya organizm faoliyatini qo‘zg‘atuvchi va uning yo‘nalishini belgilovchi impulslar deb ta‘riflanadi. Motivatsiya shaxs faoliyatini, uning xulq-atvori va faoliyatini tartibga solishning etakchi omili sifatida barcha odamlar uchunalohida qiziqish uyg‘otadi. Motivatsiya - odamni harakatlarni bajarishga undaydigan rag‘batlantirish tizimi. Motivatsiya - bu fiziologik xarakterdagi dinamik jarayon bo‘lib, u individual ruhiyat tomonidan boshqariladi va hissiy va xulq-atvor darajasida namoyon bo‘ladi. Birinchi marta "motivatsiya" tushunchasi A. Shopengauer ijodida ishlatilgan. Motivatsiya tushunchalari Motivatsiyani o‘rganish psixologlar, sotsiologlar, o‘qituvchilarni o‘rganishning dolzarb masalalaridan biri bo‘lishiga qaramay, hozirgi kunga qadar bu hodisaning yagona ta‘rifi yo‘q.

Xulq-atvor motivatsiyasi. Xulq-atvor motivatsiyasi nazariyasi va oliy nerv faoliyati nazariyasi XX asr boshida paydo bo‘lib, xulq-atvor "Stimul-reaktsiya" sxemada ko‘rib chiqiladi. I.P.Pavlov¹⁶ va uning izdoshlari N.A.Bernshteyn¹⁷ va P.K.Axonin¹⁸ xulq-atvor dinamikasi funktsional sistemasi modelini ishlab chiqqanlar. Psixologiyaning an‘anaviy nazariy va amaliy muammolaridan biri insonning xatti-harakatlaridagi javoblarni o‘rganish edi. Ko‘pincha psixologiyaning o‘zi xulq-atvor fani sifatida ta‘riflanadi. Xususan, V. M. Bexterev, B. G. Ananievlarning asarlari xulq-atvorga shaxsning aqliy faoliyatining ajralmas ko‘rsatkichi sifatida qaralishi kerakligini ishonchli isbotladi. Bu savol umumiy biologiyada ham an‘anaviydir. Biroq, nisbatan yaqinda fiziologiya fanlari buni insonga nisbatan ko‘rib chiqa boshladilar, bu ma‘lum bir mafkuraviy qarama-qarshiliksiz o‘tmadi va bu masala bo‘yicha fanlarda mavjud pozitsiyalarning ma‘lum bir nomuvofiqligiga olib keldi. Xulq-atvorni biologik, fiziologik, psixologik va ijtimoiy ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan yaxlit inson faoliyati sifatida aniqlash mumkin.

Xulq-atvorda yaxlit harakat sifatida quyidagi o‘zaro bog‘liq bosqichlarni ajratib ko‘rsatish mumkin. Birinchidan, ehtiyojning shakllanishi. Ikkinchidan, motivatsion qo‘zg‘alishda ifodalangan motivatsiyaning rivojlanishi. Uchinchidan, xulq-atvor faolligini ta‘minlashga qaratilgan vegetativ reaksiyalarning rivojlanishi, shuningdek, tegishli modelning sub‘ektiv tajribalari (hissiyotlari) va salbiy belgilar. To‘rtinchidan, muayyan holat va tashqi vaziyatga nisbatan qaror qabul qilish. Beshinchidan, qarorni amalga oshirish dasturini izlash yoki shakllantirish. Oltinchidan, ushbu dasturni amalga oshirish va kerakli natijaga erishish, bu xatti-harakatni qo‘zg‘atgan ehtiyojni va modallikka xos qoniqish, zavqlanish yoki hatto ekstaz kabi his-tuyg‘ularning rivojlanishini yo‘q qiladi.

Shaxsning xatti-harakati turli toifalar bilan tavsiflanishi mumkin: Tug‘ma xatti-harakatlar - qoida tariqasida, bu instinktlardir.

O‘zlashtirilgan xulq - bu shaxsning tarbiyasiga muvofiq amalga oshiradigan harakatlari.

Qasddan xulq-atvor - shaxs tomonidan ongli ravishda amalga oshiriladigan harakatlar.

Qasddan tashqari xatti-harakatlar - bu o‘z-o‘zidan sodir bo‘ladigan harakatlar.

Xulq-atvor ongli yoki ongsiz ham bo‘lishi mumkin. O‘smir xulq-atvorida ikkita real va funktsional jihatdan o‘zaro bog‘liq bo‘lgan jihatlar mavjud: 1. Xulq-atvorning yo‘nalishi va faolligini ta‘minlovchi (rag‘batlantiruvchi) rag‘batlantirish. Xulq-atvorni rag‘batlantirish motivatsiya tushunchasi bilan bog‘liq bo‘lib, u shaxsning qiziqishlari, ehtiyojlari, maqsadlari, motivlari, niyatlari va intilishlari g‘oyasini o‘z ichiga oladi; 2. Muayyan sharoitlarda xatti-harakatlarning boshidan oxirigacha (maqsadga erishilgunga qadar) qanday rivojlanishi uchun javobgar bo‘lgan tartibga soluvchi. Xulq-atvorni tartibga solish asosan turli xil jarayonlar va holatlar tomonidan ta‘minlanadi. Zamonaviy ishlab chiqarish mehnat jamoalariga asoslangan murakkab va dinamik tizimdir. Ularning ishlab chiqarish faoliyatining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan jamoaning oddiy a‘zolarining mehnatga faol munosabatiga, jamoadagi axloqiy-psixologik iqlimga, rahbarning odamlarning xatti-harakatlarini boshqarish qobiliyatiga bog‘liq. Xulq-atvor - shaxsning hayot jarayonida shakllangan atrof-muhit bilan o‘zaro ta‘sirining tasviri. Bizning xatti-harakatlarimiz murakkab va tushunarsiz ko‘rinadi. Insonning mohiyatini tushunib bo‘lmaydi, deb ishoniladi va haqiqatan ham shunday. Hech kim hatto juda yaqin odam ham stressli yoki xavfli vaziyatda o‘zini qanday tutishi mumkinligini bilmaydi. Xulq-atvor jamiyat qoidalariga va qadriyatlariga rioya qilish nuqtai nazaridan insonning ijtimoiy va sotsial xulq-atvori ajralib turadi. Ijtimoiy xulq-atvor - bu jismoniy va ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish bilan bog‘liq bo‘lgan va atrofda ijtimoiy muhitga reaksiya sifatida yuzaga keladigan odamlarning xatti-harakatlari jarayonlari to‘plami. Asosial xulq-atvor - insonning jamiyatdagi xulq-atvori normalari va qoidalariga, jamoat axloqiga mos kelmaydigan xatti-harakatlardir.

Shaxsning xatti-harakatlarining tabiatiga qarab, turli xillarini belgilash mumkin. Inson o‘z harakatlari bilan boshqalarning e‘tiborini jalb qilishga harakat qilishi mumkin. Bunday xatti-harakatlar ko‘rgazmali deb ataladi. Agar biror kishi o‘z zimmasiga biron bir majburiyat olib, ularni vijdonan bajarsa, uning xatti-harakati mas‘uliyatli deb ataladi. Shaxsning o‘z g‘alalar manfaatini ko‘zlagan harakatlarini belgilab beruvchi va u uchun hech qanday mukofot talab etilmagan xatti-harakatlar yordam berish deyiladi.

Bir guruh psixologlar ichki motivatsiyaning asosiy roli haqidagi nazariyani - insonning xatti - harakatlarini boshqaruvchi tug‘ma, orttirilgan mexanizmlarni himoya

qiladi. Boshqa olimlarning fikricha, motivatsiyaning asosiy sababi odamga tashqi muhitdan ta'sir etuvchi muhim tashqi omildir. Uchinchi guruhning diqqat - e'tibori asosiy sabablarni o'rganishga va ularni tug'ma va orttirilgan omillarga tizimlashtirishga qaratilgan. Tadqiqotning to'rtinchi yo'nalishi - motivatsiyaning mohiyati haqidagi savolni o'rganish: ma'lum bir maqsadga erishish uchun odamning xatti -harakatlariga yo'naltirishning asosiysababi yoki boshqa omillar tomonidan boshqariladigan faoliyat uchun energiya manbaidir. Ko'pgina olimlar motivatsiya tushunchasini insonning xulq -atvorini belgilaydigan ichki omillar va tashqi stimullarning birligiga asoslangan tizim sifatida ta'riflaydilar: harakat yo'nalishi vektori; xotirjamlik, maqsadga muvofiqlik, izchillik, harakatlar; faollik va qat'iyatlilik; tanlangan maqsadlarning barqarorligi. Ehtiyoj, maqsad, maqsad Motiv atamasi psixologiyaning asosiy tushunchalaridan biri bo'lib, olimlar tomonidan turli nazariyalar doirasida har xil tushuniladi. Motiv (harakat) - bu moddiy xususiyatga ega bo'lmagan shartli ideal obyekt, unga erishish uchun shaxsning faoliyati yo'naltirilgan. Motivni shaxs o'ziga xos tajriba sifatida qabul qiladi, uni ehtiyojlar maqsadiga erishishni kutishdan ijobiy hislar sifatida tavsiflash mumkin salbiy his -tuyg'ular hozirgi vaziyatdan norozilik yoki to'liq qoniqmaslik fonida paydo bo'lgan. Muayyan motivni ajratish va amalga oshirish uchun odam ichki maqsadli ishni bajarishi kerak. Motivning eng oddiy ta'rifi A. N. Leontiev va S. L. Rubinshteyn tomonidan faoliyat nazariyasida keltirilgan. Etakchi olimlarning xulosasiga ko'ra: motiv - bu sub'ektning aqliy, "obyektiv" ehtiyoji. Motiv mohiyatiga ko'ra ehtiyoj va maqsad tushunchalaridan farqli hodisa.

Xulosa va tavsiyalar. Xulosa qilib aytganda, o'smirlik davri bola shaxsini shakllanishida asosiy bosqichlardan biri bo'lib hisoblanadi. Shunday ekan otalardan, pedagoqlardan, atrofdagilardan o'smirlarga e'tiborli bo'lish talab etiladi. O'smirlik yoshining o'ziga xos xususiyatlari kattalardan ularga nisbatan jiddiy munosabatda bo'lish lozimligini taqozo qiladi. Kattalar ular faoliyatini nazorat qilishlari, faoliyat motivlarini doimo e'tibordan chiqarib qo'ymasliklari lozim, aks holda o'smir hayotida noxush xususiyatlarning paydo bo'lishi ham mumkin. Shuning uchun o'smirlik yoshi bola taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash – davr talabi. – Toshkent.: O‘zbekiston, 1997. T.5. -384 b.
2. Sh.M.Mirziyoev. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko‘taramiz. 1 tom. – T.:O‘zbekiston, 2017.505 bet.
3. Mirziyoev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. -T.: O‘zbekiston, 2-jild, 2018. 251-bet.
4. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T., 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasining Prezidentining Murojaatnomasi. -T.,2020.
6. M.X.Toshbekova. Factors for Overcoming Ideological Threats in Globalization. 2020
7. Xaydarov F.I., Xalilova N. “Umumiy psixologiya”. T.: “Fan va texnologiyalar” markazi 2009.
8. G‘oziev E.G‘. “Ontogenez psixologiyasi”.-T.: Nashr. 2010.